

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

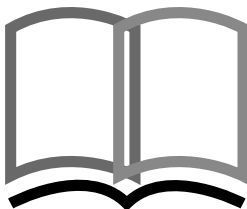
**КОМПЕТЕНТНОСТНИЯТ ПОДХОД
ПРИ ПРЕПОДАВАНЕТО
НА ЛИТЕРАТУРА В УЧИЛИЩЕ**

Сборник с материали от едноименната конференция

София, 2020

**Издаването на настоящия том се осъществява в рамките
на националната научна програма КИННПОР**

Съставителство и редакция

Александър Панов, Елена Борисова, Андриана Спасова

Executive editors

Alexander Panov, Elena Borisova, Andriana Spasova

- © Alexander Panov, *editor*, 2020
- © Elena Borisova, *editor*, 2020
- © Andriana Spasova, *editor*, 2020
- © Ognyan Iliev, *book designer*, 2020
- © Institute of Literature, *editorial institution*, 2020
- © The copyrights of the articles belong to their authors

ISBN: 978-619-7372-33-5

РУМЪНСКОТО СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ И ФОРМИРАНЕТО НА КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Елена Борисова

Институт за литература при Българската академия на науките
E-mail: elena39789@abv.bg

Резюме: Статията има за цел да проследи някои особености на интегрираното изучаване на румънски език и литература за формирането на ключови компетентности, заложи в учебната програма на румънските училища. Втората част от статията акцентира върху тазгодишния държавен зрелостен изпит в Румъния, като представя ключовите компетентности, които се оценяват на базата на съдържанието на матурата.

Ключови думи: държавен зрелостен изпит, румънско средно образование, ключови компетентности, румънски език и литература

ROMANIAN SECONDARY EDUCATION AND THE FORMATION OF KEY COMPETENCIES

Elena Borisova

Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences
E-mail: elena39789@abv.bg

Abstract: The article aims to trace some features of the integrate study of Romanian language and literature for the formation of key competencies in the curriculum of Romanian schools. The second part of the article focuses on the Romanian state matriculation exams this year in order to present the key competencies mentioned above. The

competencies are assessed on the basis of the State Matriculation Exam results and content database.

Keywords: State Matriculation Exam, Romanian secondary schools, key competencies, Romanian language and literature

Образованието е имало и винаги ще има съществена роля както за индивида, така и за обществото. То се превръща във важно средство за предаване на ценностите и традициите от поколение на поколение; рефлектира върху културното и икономическото развитие; разгръща нагласите и уменията на човека, необходими, за да стане информиран и активен гражданин. Основната роля на средното образование в Румъния, както е отбелязано в доклад от 2019 г.¹ на бившия министър на образованието Екатерина Андронеску², се отнася до личностното развитие. В този доклад тя излага своята позиция относно ролята на образованието върху пет основни ценности (доверие, справедливост, солидарност, ефективност и автономност), които са свързани с пет принципа (фокусиране върху учениците, гъвкавост, измеримост на качествата, сътрудничество, субсидиарност): Вярвам, че образованието, по думите на Андронеску, „е най-важната част от живота на човека, истинска социална връзка. Образованието като цяло и най-вече образованието на бъдещето трябва да съдържа и включва тези ценности. Училището е интегриран модел. Събираме родителите и обществото около него. От съществено значение е да се възстанови доверието към тази институция. Доверието е в основата на устойчива училищна конструкция за модерното общество“.

Всеки индивид трябва да може да се развива според собствения си потенциал, отбелязва Андронеску, за да осигури своята независимост и просперитет. Непрекъснатото личностно развитие чрез натрупване на знания през целия живот е от съществено значение за съвременното общество.

¹ “Educația ne unește. Viziune asupra viitorului educației în România”, 2019 („Образованието ни обединява. Визия за бъдещето на образованието в Румъния“) [https://www.edu.ro/sites/default/files/Educatia ne uneste - Viziune asupra viitorului educatiei in Roma%CC%82nia.pdf](https://www.edu.ro/sites/default/files/Educatia%20ne%20uneste%20-%20Viziune%20asupra%20viitorului%20educatiei%20in%20Romania.pdf) (11.12.2020).

² Настоящият министър е Моника Анисие.

Министерството на образованието и науката се основава на сътрудничество между всички сектори на обществото, включва държавното и частното образование и има за цел да превърне детето в отговорен възрастен, социално и професионално интегриран, с усещане за принадлежност към румънското и европейското пространство и имащ отношение към развитието на обществото. Успехът в училище се измерва с желанието на индивида да постигне своята най-добра версия, като същевременно разкрива капацитет за осъзнати отговори на въпроси: Какъв човек съм аз? Какво е мястото ми в глобализираното общество? Как да стана още по-добър?

1. Значението на интегрирано изучаване на румънски език и литература за формирането на компетентностен подход в гимназиалния курс

В своето изследване „Определяне на ключовите компетентности за общо образование“ (2015) Анатоли Гремалски (политолог) разглежда развитието на понятието за компетентност, което първоначално се е използвало в професионално-техническото образование. Неговата мисия е била насочена към преодоляване на пропагандата между образованието и пазара на труда и по-конкретно насочена към излагането на уменията и нагласите, необходими на завършилия да изпълни определена задача или да поеме определена отговорност. Впоследствие понятието навлиза в образованието, превръщайки се в ключова компетентност при разработването на учебната програма и оценката на резултатите от обучението. В еволюцията на образованието, фиксирано върху формирането на различни умения, проф. Валериу Кабак¹ идентифицира следните три етапа: Първият етап (1960–1970) е насочен към понятието за компетентност, свързано с вродения капацитет на човека да научи език и да произвежда граматически правилни изречения. През този етап започва усвояването на различни езикови и комуникативни умения. През втория етап (1970–1990) понятието за компетентност се използва в теорията и практиката на езиковото обучение, управлението и комуникацията. През този етап се формират около 40 компетентности (капацитет за самостоятелно обучение, самоконтрол, самостоятелност и оригиналност на мислене-

¹ Повече по въпроса в: “Definirea competențelor-cheie pentru învățământul general” (2015), с. 6. – https://ipp.md/old/public/files/Evenimente/Studiu_Formarea_Competențelor-Cheie.pdf (12.12.2020).

то, критическо мислене, адаптивност, способност за вземане на решения и др.); влагат се усилия в идентифициране на промените, които е необходимо да се случат в учебния процес за формиране и развитие на желаните умения. Третият етап, започнал през 90-те години, се характеризира с масово прилагане на тези подходи в обучението, фокусиране върху формирането на компетентностите.

Според дефиницията, разработена от Европейската комисия, ключовите компетентности представляват преносим и мултифункционален пакет от знания, умения и нагласи, необходими на всички индивиди за лична реализация и развитие в социален и професионален аспект. Те трябва да бъдат разгърнати до края на задължителното средно образование и да действат като основа за по-нататъшното обучение, което продължава през целия живот на индивида.

Целта на всеки урок в румънското училище е свързана с формирането на комуникативни умения чрез интегрирано изучаване на румънски език и литература. Анализът на езиковите факти се прави от прагматична перспектива, включваща вербални способности на класификацията, систематизацията, връзката на езиковите факти и интерпретацията на литературния текст. В Общата европейска рамка комуникативната компетентност се определя от връзката на три специфични компонента: лингвистичен, социолингвистичен и прагматичен, представени в техните основни елементи като синтез между знания, умения и способности. В рамките на компетентностите, представени в *Националната програма за румънски език и литература*, комуникативната компетентност е ключова. Насочена е към социалното развитие на личността и изразяването на неговата писмена и устна комуникативна дейност.

Новата педагогическа перспектива е свързана с прилагане на комуникативно-функционалния модел в преподаването, включващ интегрирано изучаване на език, комуникация и литературен текст, който измести акцента от натрупването на знания към придобиването на умения. В този контекст комуникативна компетентност е не само възпроизвеждане на запазената материя, но се определя като система от творчески стратегии, позволяващи да се разбере стойността на езиковите елементи с оглед на приложените знания. Комуникативната компетентност не е насочена толкова към обемът на знанията за езика, притежавани от говорещия, колкото към тяхната

функционална стойност. В същото време към комуникацията не бива да се подхожда извън социалното и следователно трябва да се вземе предвид интегративното измерение на процеса.

Основните компоненти на учебната програма са предшествани от педагогическите принципи като основа за учебния план на дисциплината и от образователните фактори, обуславящи тяхното постигане чрез формиране на **комуникативна култура** (различни функционални стилове, придържащи се към нормите на румънския език и литература); интерпретация на литературни явления в областите на философията, историята, социологията, етиката и др., както и през призмата на аксиологичната вселена на читателя.

Можем да обобщим езиковото и литературно образование на учениците в следните точки:

- усвояване на знания и умения и тяхното приложение в различни комуникативни ситуации чрез нормите на румънския език и литература;
- възприемане на националната култура чрез развитие на компетентността на читател с критична позиция спрямо езиковите и литературните явления;
- изучаване на различни гледни точки и изграждане на собствено мнение по отношение на аксиологията на литературните произведения;
- използването на езика отговорно, разширяване на културния хоризонт чрез формиране на позитивно отношение към румънския език и развиване на толерантност.

Първите шест години на задължителното образование – предучилищно и прогимназиално – отговарят на елементарно ниво на развитие на ключовите компетентности. През следващите шест години, към края на прогимназиалния цикъл, завършилият трябва да е усвоил тези ключови компетентности до едно функционално ниво. Приложената по-долу таблица показва пунктовете, по които се изграждат общите цели за всеки етап от задължителния предучилищен и прогимназиален курс.

Общи цели за първия и последния етап от задължителния училищен курс:

Предучилищен и прогимназиален¹

<p>Когнитивно развитие</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Работа с елементарни математически стойности (числа, понятия за пространство, геометрични фигури, математически операции и др.); • Използване на информацията за околната среда и света чрез наблюдение, познание за обектите и др.; • Проява на любопитство за изследване на природата и социалната среда; • Проява на интерес към използването на технологии с оглед на тяхната роля в подобряването на и влиянието върху живота.
<p>Социо-емоционално развитие</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Адекватно участие във взаимодействия с възрастни и деца чрез проява на инициатива и прилагане на прости правила за взаимоотношения и общуване; • Информираност за промените, които се случват в околната среда, чрез идентифицирани на прилики и разлики; • Поемане на отговорност в рамките на различни групи, с които влизаме в контакт; • Елементарна идентификация на базата на личната идентичност (име, възраст, пол, външен вид, дата и място на раждане, домашен адрес); • Упражняване на способността за самоконтрол в емоционален аспект; • Разпознаване и споделяне на собствените чувства/емоции в различни видове връзки.

¹ Използваната в текста таблица е взета от доклада “Educația ne unește. Viziune asupra viitorului educației în România”, 2019.

<p>Физическо, здравно развитие и лична хигиена</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Участие в различни физически дейности (игри с движение, бягане, танци, спортни игри); • Съзнателно използване на сетивата при взаимодействието с околната среда; • Автономна проява на умения за поддържане на здравето и личната хигиена; • Спазване на правилата за поведение в различни ситуации.
<p>Развитие на езика и комуникативните способности</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Упражняване на способността да се произнасят правилно звуци и думи; • Идентифициране/разпознаване на звуци, букви, думи: използването им в устното и писменото изказване; • Формулиране на елементарни съобщения в комуникация с другите; уважение към основните правила за правилно изразяване; • Проявен интерес към слушане и разказване на истории, уважавайки последователността на събитията; • Интерес към книгите и четенето.
<p>Развитие на капацитетите и нагласите спрямо ученето</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Проява на любопитство и интерес към промените/ явленията/събитията около нас; желание да се научават нови неща; • Проява на инициативност; • Демонстриране на способността за концентрация и упоритост в реализирането на учебните дейности; • Проява на творчество в игрите и ежедневните дейности.

Целта на първите етапи от училищното образование на детето са свързани с тяхната базова подготовка за формирането на социални умения, интуиция, ранно идентифициране на проблемите с ученето и адаптация към курсовете на обучение. В края на задължителния предучилищен етап детето проявява любопитство към изследване на природата и социалната среда, има основни познания по естетика и др. Следващата таблица¹ разкрива профила на обучение на зрелостника:

<p>Комуникация на румънски език</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разграничаване и тълкуване на различни текстове и съобщения, получени в различни комуникативни ситуации, включително във формална и неформална среда; • Оценка на естетическото качество на текстовете; • Изразяване на мнения, идеи, чувства, аргументи, контрааргументи в различни контексти, включително професионални; • Отговорно и творческо участие в различни взаимодействия – социални, професионални, като се зачитат някои конвенции за комуникация.
<p>Дигитална компетентност</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Създаване на лична дигитална среда от цифрови ресурси и приложения, свързани както с лични нужди, така и за обучение; • Конструктивно и творческо участие във виртуални учебни общности, които са важни за бъдещи лични и професионални нужди и интереси; • Критична оценка спрямо въздействието на информационните технологии и комуникации за лично обучение, индивидуален живот и социални отношения.

¹ Използваната в текста таблица е взета от доклада “Educația ne unește. Viziune asupra viitorului educației în România”, 2019. Таблицата е представена със съкращения.

Научи се да учиш	<ul style="list-style-type: none"> • Разработване на личен план за развитие, насочен към хармонизация между личния профил и различни професионални възможности; • Оценка и подобряване на учебните стратегии за решаване на проблеми с различен социален и професионален контекст; коригирана на риска, преди предприемане на действия; • Критичен поглед върху резултатите от обучението във връзка с изискванията и очакванията на другите.
Граждански и социални компетентности	<ul style="list-style-type: none"> • Изразяване на личните ценности, които структурират нагласите и собственото поведение в различни житейски ситуации; • Проява на проактивно и отговорно поведение, което насърчава социалната и межкултурната интеграция; • Участие в гражданския живот чрез упражняване на активно гражданство и насърчаване на межкултурния диалог.

2. Държавният зрелостен изпит в Румъния

За първи път в Румъния се въвежда зрелостен изпит (или т.нар. Бакалауреат) през 1925 г. от тогавашния министър на просветата Константин Ангелеску. Съответните разпоредби, наложени по време на мандата на министъра, са свързани с налагането на 7-годишно задължително обучение, полагането на държавен зрелостен изпит, ограничаването на броя на учениците в клас (максимум 50 деца в прогимназиален и 40 в гимназиален етап) и др. Под негово ръководство са построени са над 10 000 нови училища, за което той получава прозвището „Д-р Тухла“ или „Господин Тухла“. До този момент изпитът за завършилите средно образование е бил просто формалност, един тест, при който всеки ученик изнася доклад пред класа върху тема, избрана от училищната програма. През 1929 г. се появява закон № 77/1929, насочен към някои разпоредби на чл. 21 от *Закона за средното образование* по отношение на матурата:

Завършилите държавни или частни гимназии, желаещи да продължат обучението си във висше учебно заведение, трябва да положат държавен зрелостен изпит. Целта на този изпит е да провери знанията, придобити от учениците по най-важните предмети, и особено да докаже влиянието на обучението върху формирането на тяхното мислене, така че с тази диплома да бъдат избрани сред завършилите гимназия тези, които са способни да продължат ползотворно в университетските специалности¹.

Първите изпити се провеждат под устна и писмена форма. Писмените са по румънски език и литература и друг по избор на кандидатите – математика или латински език. Устните изпити са по следните дисциплини:

- Румънски език и литература
- Математика и латински език (по избор на кандидата)
- История на Румъния и гражданско обучение

Първият държавен изпит има две сесии – една през лятото и една през есента. Само 15 от 30-те записани за изпита успяват да го преминат успешно. Мирча Елиаде (румънски философ, културолог и писател) е сред късметлиите, преминали изпита. В своята книга „Роман за късоглед тийнейджър“² Елиаде пише:

„Бяхме много уплашени от новата матура: ние сме първата партия. Тези, които и преди са учили, сега са на ръба на силите. Никой не знае какво точно ще се случи с изпита. Учителите са загубили самообладание, момчетата са уплашени. Вместо любезна комисия, избрана от гимназиалните учители, с които сме израснали и ни познават, ще срещнем тежки комисии, които за три минути ще ни преценят, определяйки ни като достойни и недостойни за университета.“ (Eliade 2000: 125–126)

През 1935/36 просветният министър Ангелеску изпраща заповед до директорите на всички частни средни училища, в която отбелязва, че учениците, които не са се явили пред изпитна комисия за завършване на учебната година, трябва да се върнат в по-долен клас. Учебните заведения, в които заповедта не е изпълнена, ще бъдат закрити. Ето как е изглеждала една диплома на успешно преминал държавния изпит ученик:

¹ <https://lege5.ro/Gratuit/gezdiobugi/legea-nr-77-1929-pentru-modificare-catorva-dispozitii-ale-art-21-din-legea-invataman-tului-secundar-referitoare-la-examenul-de-bacalaureat>

² Книгата е достъпна на този адрес: (https://www.academia.edu/43141382/Romanul_adolescentului_miop_Mircea_Eliade) (07.12.2020).

След 1945 г., когато започва комунистическият период в Румъния, качеството на образованието, наложено от Ангелеску, е изоставено за сметка на количеството. Последните три години от обучението на ученика са важни за познанията, които той ще натрупа за крайния изпит, а именно матурата. По време на управлението на Николае Чаушеску някои кандидати получават дипломата си като подарък, но само със съгласието на партията. Това е и причината държавният зрелостен изпит да се възприема като празник. Учениците и партията се хвалят, че почти всички, които се явяват на изпит, го преминават успешно.

Следва да се съсредоточи върху настоящия формат на провеждане на изпита, като акцентът ще бъде поставен върху тазгодишната матура по румънски език и литература. Изпитът е важен за оценяване на общите и специфичните компетентности, формирани по време на средното образование. Държавният зрелостен изпит в Румъния през 2020 г. показва по-добри резултати от изминалата 2019 г. Окончателният процент на повишение, регистрирано в сесията от август–септември, на изпита е 34,1%, а през 2019 г. е по-нисък (31,5%).

Учебната гимназиална програма, която установява принципа на изучаване на румънски език и литература от комуникативно-функционална гледна точка, се фокусира върху придобиването на умения, които определят и спецификата на самия изпит. Приложените по-долу таблици¹ маркират компетентностите, които ще бъдат оценявани на базата на тестовете и резултатите от тях.

¹ Таблицата е достъпна в документа, определящ насоките за оценяване на матурите през 2020 г. – http://sparknews.ro/wp-content/uploads/2020/04/Anexa_2_ordi_ministru_4115.pdf (7.12.2020).

1. Правилно и адекватно използване на румънския език в различни комуникативни ситуации:

Специфични компетентности	Съдържание
<p>1.1. Адекватно използване на стратегии и правилата за устно представяне на монолог и диалог, адаптиране към разнообразни комуникативни ситуации</p>	<ul style="list-style-type: none"> • правила на монолога (визуален контакт с аудиторията; докладване на реакциите на аудиторията по време на изпита), техники за изграждане на монолог; видове монолози: устно разказване на истории, аргументативен монолог, устно изразяване на реакции и мнения върху художествени и не художествени, документални филми, театрални постановки, изложби и др.; адекватност на комуникативната ситуация (аудитория, контекст) и целта на комуникацията (информация, аргументация/убеждение и др.) • правила и техники за изграждане на диалог (насочване на вниманието към събеседника, вземане на думата в правилното време, дозиране на участието в диалога и др.); видове: разговор, дискусия, интервю; адекватност на комуникативната ситуация (събеседник, контекст и др.) и цел на комуникацията (информация, аргументация/убеждение и др.); аргументация и контрааргументация в диалога • функционални стилове, подходящи за комуникативната ситуация • ролята на вербалните, паравербалните и невербалните елементи в устната комуникация: поглед, жест, пространството между хората, тон, ритъм на речта и др.
<p>1.2. Правилно използване на техниките за формулировка и изразяване на написаното с оглед на комуникационната ситуация при разработването на различни текстове</p>	<ul style="list-style-type: none"> • общи правила за изготвяне (структура на текста, адекватност при изразяване на формулировката, стилистична адекватност, оформление, четивност) • представяне на личен опит, разказване на истории, частна и официална кореспонденция; заявление, протоколи, автобиография и др. • изразяване на реакции и мнения върху литературни и нелитературни текстове – аргументация, резюме, анализ коментар, есе и др. • правила за цитиране • нормите на литературния език: правопис и пунктуация, морфосинтаксис и др.

<p>1.3. Правилно използване на техниките за формулировка и изразяване на написаното с оглед на комуникативната ситуация при разработването на различни текстове</p>	<ul style="list-style-type: none"> • общи правила за изготвяне (структура на текста, адекватност при изразяване на формулировката, стилистична адекватност, оформление, четивност) • представяне на личен опит, разказване на истории, лична и официална кореспонденция; заявление, протоколи, автобиография и др. • изразяване на реакции и мнения върху художествени и нехудожествени текстове – аргументация, резюме, анализ, коментар, есе и др. • правила за цитиране • нормите на литературния език: правопис и пунктуация, морфосинтаксис и др.
<p>1.4. Идентификация на особеностите и стилистичните функции на езика в рецепцията на различни видове съобщения/текстове</p>	<ul style="list-style-type: none"> • стандартен език, литературен език, разговорен език, популярен език, регионален език, архаичен език; жаргон • изразителност в разговорния и поетичния език
<p>1.5. Адекватна рецепция на значението на предаденото съобщение чрез различни видове устни и писмени форми</p>	<ul style="list-style-type: none"> • художествени (проза, поезия, драматургия) и нехудожествени текстове • мемоаристика, епистоларни текстове, журналистически, правно-административни, научни и др. • конотативно и денотативно значение • фикция, въображение, изобретение; реалност, истина • цел на комуникацията: информация, удоволствие, развлечение • реакция на реципиента: читател, слушател
<p>1.6. Правилно използване на лингвистичните познания за създаването и получаването на различни изкази (устни и писмени) и разясняване на тяхната роля в изграждането на посланието</p>	<ul style="list-style-type: none"> • компонентите и функциите на комуникативния акт; • нива на приемане и предаване на устно и писмено изказване: фонетични, правописни, пунктуационни и др. • нормите на литературния език, изразени на всички нива • видове текст и тяхната функция: наративни, описателни, информативни, аргументативни

2. Правилно използване на стратегии за разбиране и интерпретация, модалности за тематичен, структурен и стилистичен анализ при възприемането на художествен и нехудожествен текст

Специфични компетентности	Съдържание
2.1. Идентифициране на темата и как се отразява в изучавани или не текстове	<ul style="list-style-type: none"> • тема, мотив/ идентифицирани в текстовете мотиви, мироглед и др. • литературни жанрове: епос, лирика, драма • начинът на отразяване на идея или тема в няколко литературни произведения, принадлежащи към различни жанрове и епохи
2.2. Идентификация и анализ на основните компоненти на структурата на повествователния текст	<ul style="list-style-type: none"> • особености на конструиране на темата в повествователните текстове • особености на композиция на повествователните текстове • случаите на комуникация в повествователните текстове • изграждане на характер; начини на характеризирание на персонажа; типове персонажи • видове наративна перспектива • стилистични регистри, език на героите, език на разказвача
2.3. Идентификация и анализ на основните компоненти на структурата и езика, специфични за драматичната творба	<ul style="list-style-type: none"> • особености на конструкцията на драматичната творба • особености на композицията на текста • начини на характеризирание на героите • стилистични регистри, език на героите и др.

2.4. Идентифициране и анализ на елементите на композиция и езика в поетичния текст	<ul style="list-style-type: none"> • заглавие, начало, отношения на опозиция и симетрия, елементи: поетичен мотив, лайтмотив, централен символ, поетична идея • внушение и амбивалентност • въображаеми елементи, семантични фигури (тропи); елементи на прозодията • епична поезия, лирична поезия • случаите на общуване в поетичния текст
2.5. Сравнение на някои визии за света, за човешкото състояние или за изкуството, отразени в литературното, нехудожественото или други изкуства	<ul style="list-style-type: none"> • мироглед, теми и мотиви, концепции за изкуството, множество значения на литературните текстове • език на литературата, език на киното, език на живописата, език на музиката
2.6. Интерпретация на изучавани или непознати текстове през призмата на субективни ценности, личен опит и прочетени текстове	<ul style="list-style-type: none"> • критическо четене: учениците оценяват прочетеното; творческо четене: учениците екстраполират, търсят лични интерпретации, като се отнасят към собствената си чувствителност, житейски опит и прочетени текстове

3. Поставяне на изследваните текстове в определен контекст, отнасящ се до период или до културни/литературни течения

Специфични компетентности	Съдържание
3.1. Идентификация и обяснение на връзките между литературните произведения и културния контекст, в който се появяват	<ul style="list-style-type: none"> • особености на културните/литературните течения, отразени в познати и непознати текстове

<p>3.2. Изграждане на визия на явления в румънската култура: интерпретация и взаимоотношения</p>	<ul style="list-style-type: none"> • културни и литературни течения през XVII–XVIII век: хуманизъм, Просвещение • модерен период: <ul style="list-style-type: none"> а) XIX и началото на XX век (пашоптизъм и др.) в) културни/литературни течения през XIX и началото на XX век (романтизъм, реализъм, символизъм) с) междувоенен период (междувоенен роман; типове романи: психологически, междувоенна поезия – тематично, стилистично и визионерско многообразие; културни/литературни течения в междувоенния период: модернизъм, традиционализъм, културна идентичност в европейски контекст)
---	--

4. Писмена и устна аргументация на мнения в различни комуникативни ситуации

<p>Специфични компетентности</p>	<p>Съдържание</p>
<p>4.1. Идентификация на аргументативните структури в художествени, нехудожествени или непознати текстове</p>	<ul style="list-style-type: none"> • изграждане на аргументативен текст; ролята на връзките в аргументацията, структурата и аргументативни техники в художествени, нехудожествени текстове, устни или писмени • логика и съгласуваност на аргументативното съобщение
<p>4.2. Обосновка на гледната точка по обсъждания въпрос</p>	<ul style="list-style-type: none"> • оценъчни думи, предикативни наречия като база за субективна оценка, думи с аргументативна роля • изграждане на аргументативен дискурс: специфични структури, аргументативни техники, есе и др.
<p>4.3. Сравнение и оценка на различни аргументи, свързани с формирането на собствена преценка</p>	<ul style="list-style-type: none"> • тълкувания и ценностни преценки, изразени от критиката и литературната история • структурирано есе, свободно есе

Матурата по румънски език и литература е съставена от 2 части – писмена и устна. Първи е писменият изпит, съставен от 3 задачи. Устният – от 1. Писменият изпит представлява анализ и коментар на литературен текст – проза и поезия. Следва написването на кратък текст (най-малко 150 думи), чиято цел е да провери както критическото четене на дадения в първата част художествен текст, така и личната чувствителност, житейски и културен опит на ученика. Последната задача е написването на есе (най-малко 400 думи), в което акцентът е поставен върху особеностите на изграждането на персонаж от изучавано произведение, принадлежащо на Марин Преда. При писането на есето е важно да се представи социалния, психологическия, моралния статус и др. на избрания герой.

Устният изпит представлява анализ на даден текст (в случая е епистолярен – „Писмо до Аврора“, Марин Преда). Необходимо е текстът да бъде прочетен на глас, а след това се проверяват познанията на ученика, свързани с комуникативната ситуация: какво е значението на предаденото съобщение, адекватност при изразяване на целта на комуникативната ситуация (информация, отношение, намерения и др.); извеждане на характеристиките на периода (културен/литературен и др.); адекватно използване на техниките за изразяване на написаното с оглед на жанровите му особености, структура и формулировка на текста и най-важното – изразяване на лично мнение относно зададената в текста проблематика, идея и др.

След като представих накратко формата на изпита, ще разгледам отделните аспекти на компетентностния подход, важни за преподаването по български език и литература, в румънския държавен зрелостен изпит.

Първата функция, на която ще обърна внимание, е **консолидиращата**. Тя има съществена роля за съсредоточаването на вниманието върху общността. Това се наблюдава в първата част (където е даден художествен текст за интерпретация; в есето и краткия текст, насочени към осмисляне на някои идеи и проблеми, заложиени в „Спомени“ на Ибръилян) от матурата по румънски, където акцентът е върху проблемите и копнежите на юношеството, развитието на индивида и отговорността, която трябва да поеме след неговата постепенна трансформация в съзнателен млад човек. В художествения текст са разгърнати системите на убеждения на ученик, на когото му предстои матура, чувствата, нагласите и ценностите на неговото поколение.

Зрелостниците следва да анализират както ценностите на поколението, за което пише авторът, така и универсалните човешки ценности. Мечтите за бъдещето на човечеството, човешките идеали и житейски опит – тези елементи трябва да присъстват в разгърнатия от зрелостниците текст (от поне 150 думи), като се позовават на информацията от цитирания откъс на книгата на Гарабет Ибръилян.

Следва **социализиращата функция**, която има важно значение за изграждането на самосъзнанието у зрелостниците. Избраните за интерпретация произведения насочват вниманието на ученика към убежденията, нагласите и ценностите на значими личности, които са дали своя принос в изграждането на гражданско самосъзнание, към конструирането на модел на поведение. Социализиращата функция има отношение към личностното развитие и изграждането на самостоятелна критическа рецепция за дадения период или заложения проблем. Оценяваната компетентност е свързана с представяне на знания и умения чрез наблюдения върху откъсите, дадени за анализ и при устния, и при писмения изпит. Избраните за интерпретация текстове са отправната рамка, от която зрелостниците преминават от частния случай, представен от художествената литература, към по-обобщени наблюдения за развитието на обществото, неговите страхове, идеали, комуникация и др.

Ключовите компетентности, които се оценяват на базата на съдържанието на матурата, включват: възприемане на писмен или устен текст; идентификация и анализ на основните компоненти на структурата на повествователния текст; изграждане на критическа позиция и личностен подход към проблемите, заложи в даден текст, проследяване на връзките между литературните произведения и културния контекст. Формирането на ключови образователни компетентности изгражда потребности, нагласи и умения за възприемане на писмен текст и най-важното – изгражда нагласи и компетентности за учене през целия живот.

Посоките на поставените под всяка задача въпроси са свързани с проверката на способностите на ученика да интерпретира дадения откъс, като целта е да покаже познания за неговите жанрови особености, теми, мотиви, миросглед; да проследи и адекватно да изрази причинно-следствената връзка в текста. Съществен акцент, заложен в матурата, е изразяване на индиви-

дуалния подход към решаване на задачите. Важно е, разбира се, и умелото владеене на правилата на румънския език, както и способността на ученика да реагира бързо и адекватно при решаването на даден казус или проблем.

След преминаването на изпита ученикът следва да покаже усвояване на и осъзнатост при прилагането на познавателните, персоналните и нравствените компетентности.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Национален зрелостен изпит (2020)

*Министерство на образованието и науката,
Национален център за оценка и проверка*

ПИСМЕН ИЗПИТ – РУМЪНСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Вариант Е. а)

Първа задача (50 т.)

Прочетете следния пасаж:

Животът в Бърлад, в V и VI клас, беше същият с изключение на факта, че в VI клас се присъедини към нашата група и Динерман (...) Тези години бяха сред най-прекрасните. Вече не бяхме деца, а юноши. И заради много причини, така да се каже, бяхме големи хора. Големи хора, но все пак с цялата свежест на юношеството. Чувствахме се големи хора, защото не само бяхме свободни, но и оставени да се справяме сами с проблемите. Бяхме големи хора, защото повечето от нас преживяха много. Аз бях преминал през толкова много фази: толкова много места, училища, нещастия и т.н. Бяхме големи хора, защото по онова време не обличахме униформи и не слагахме номера. Бяхме големи хора, защото трябваше да се справяме сами, както можем, с малките суми (от дома или от уроците), с които живеехме. (Веднъж, купувайки книга на Хекел за произхода на човека за 25 франка, трябваше да се преместя при друг хазяин и да ям при касапина на закуска и на вечеря. В продължение на три месеца бях постоянно гладен, особено вечер, когато се вглеждах с копнеж във витрините на хранителните магазини и сладкарници.) И най-вече бяхме големи хора, защото имахме идеи, един идеал, за който

живеехме. В интерес на истината аз живеех за тези идеи, които бяха единственото важно нещо в нашия живот. (...)

През цялото време дискутирахме нещо и обсъждахме човечеството. Четяхме евангелски книги – малкото, които имахме. Малко, защото по онова време нямаше книги в провинцията и ние, каквито бяхме бедни, ги купувахме с най-много жертви. Никога след това не съм живял по подобен начин, изпълнен с идеи. Може би бедняшки идеи, но голямо богатство от идеи в тази бедност. И колко хубаво беше тогава, когато имах отговор и решение на всички проблеми! (...) През пролетта, когато се топеше снегът, се разхождахме в полето и чувствахме дълбоката меланхолия на потоците и тънките бели облаци във високото небе. И по-специално мартенските нощи, когато все още валеше, но се усещаше дъх на пролет – те не могат да бъдат забравени! Друга радост беше обществената градина, голяма колкото гора, загадъчна, в която след един дъждовен ден, в една лунна нощ чувах флейта от някои дървета. И през юни, когато се подготвяхме за изпитите, към 4 часа сутринта отивахме да учим в градината. У дома (...) на улиците, сред природата, разговаряхме, вълнувахме се, мечтаехме за бъдещето на човечеството, пишехме поезия – и никога не мислехме за себе си, за своето бъдеще и кариера. Обаче един страх често помрачаваше щастието ни: матурата. Била е трудна, подочувахме, ние провинциалистите, толкова легенди, че завършването на гимназията ни изплаши. Някои бяха започнали да се подготвят – или поне брояха колко книги трябваше да наизустим. Преброявахме ги с... метър, т.е. сложени една над друга, книгите образуваха колона, висока метър и нещо... Това ни даваше много материал за мислене!

Гарабет Ибръилян, („Спомени“)

А. Напишете на изпитния лист отговор на всеки един от следите изисквания относно дадения текст.

1. Посочете значението в текста на последователността на *вглеждат се с копнеж*. – 6 т.

2. Споменете факта, свързан с промяната на квартирата от страна на автора, както е посочено в текста. – 6 т.

3. Посочете характеристиката на годините на обучение, споменати от автора, обосновавайки отговора си последователно. – 6 т.

4. Обяснете защо матурите плашат учениците. – 6 т.

5. С 30–50 думи изяснете един аспект, определящ възрастните, както е дадено в текста. – 6 т.

В. Напишете текст от поне 150 думи, в който да аргументирате загрижеността си относно проблемите на човечеството, вземайки или не под внимание възрастта, като се позовавате както на информацията от откъса, взет от книгата „Спомени“ на Гарабет Ибрълияну, така и на личен или културен опит. – 20 т.

Когато пишете текста, вземете под внимание следните насоки:

- формулиране на становище относно обсъждания въпрос, изявление и подходящо развитие на два аргумента, свързани с мнението и формулирането на съответното заключение – 14 т.;

- правилна употреба на връзките при аргументация, спазване на литературните езикови норми (нормите на изразяване, правопис и пунктуация), оформление на текста, четивност – 6 т.

За да бъде оценен текстът, необходимо е да бъде написан с най-малко 150 думи и предложената тема да бъде разгърната.

Втора задача (10 точки)

Коментирайте с поне 50 думи текста по-долу, подчертавайки връзката между поетичната идея и художествените средства.

Нашите думи ни излъгаха.

*Казаха твърде много, загубиха значение
и трептенето на ехото е избледняло.*

Искахме това, което не е по силите ни:

врата, която не ни е отворена,

света на мисълта, за който не сме достойни.

Мъртва инерция като поглед в тъмнината –

мистерия, останала в тялото като в ковчег, –

може би така е трябвало да бъде:

по разделени пътища двама непознати

с тяхната вина, отхвърлена от рая,

носещи разкаяние след един сън.

Йон Винеа („Вариант“)

Бележка

За съдържание ще получите 6 точки, а за писане – 4. (използване на литературен език – 1 т.; логика на свързване на идеите – 1 т.; правопис – 1 т.; пунктуация – 1 т.).

За да получите оценка, отговорът трябва да съдържа поне 50 думи и да бъде развита предложената тема.

Трета задача (30 точки)

Напишете есе от поне 400 думи, в което да представите особеностите на изграждането на персонаж от изучавано произведение, принадлежащо на Марин Преда.

За писането на есето са важни следните насоки:

- представяне на социален, психологически, морален статус и др. на избрания герой;
- подчертаване на характеристиката на избрания герой посредством два коментирани епизода;
- анализ на два структурни елемента от композицията и езика, характерни за конструирането на героя в изучавания текст (например: действие, конфликт, начин на характеризиране, начало, финал, повествователни техники, повествователна перспектива, стилистични регистри и др.).

Забележка. Редът на интегриране на ориентирите в съдържанието на есето не е задължителен.

За съдържанието на есето ще получите 18 точки.

За написването на есето ще получите 12 точки (присъствие на компонентите – въведение, съдържание, край – 1 т.; логика на свързване на идеите – 1 т.; умения за анализ и аргументация – 3 т.; използване на литературен език – 2 т.; оформяне на съдържанието и четивност – 1 т.)

За да получите оценка на есето, трябва да напишете минимум 400 думи и да разгърнете предложената тема.

Министерство на образованието и науката,
Национален център за оценка и проверка

УСТЕН ИЗПИТ – РУМЪНСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Вариант А

Прочетете текста на глас

11 март 1955, Букурещ

Скъпа моя Аврора,

Трудно ми е да ти пиша, когато ми липсваш, точно както ми е трудно и да говоря с теб.

Засега не разбирам защо се случва подобно нещо, разбирам само, че те обичам и любовта замъглява много душата ми дотолкова, че я прави пасивна. О, усещането ми към теб трябваше да се лее, да се излива от небето, като порой от радост. Осъзнавам, че това не е така и разбирам, че причината е свързана с историята, който ме моли, както и самата теб, да не се изгубя... (...) И така, моя любов, не се тревожа, че сърцето ми не гори в погледа ти. Но все още имам тайната радост, че си наясно с неговото постоянно горене и знам, че в деня, в който се освободи от собствените си заблуди, ще бъде видяно много повече, отколкото е било до този момент... Много повече! И сега искам да ти споделя, че ми липсва твоето същество и всичко, което ми напомня за него. Бих искал да държа в ръцете си твоята фланела. Твоите жълти ботуши. Да докосвам лицето ти с длани, да се радвам на очите ти. Липсва ми гласът ти, нежните движения на тялото ти. Безмерно те обичам. От сутрин до вечер. Поглеждам навън през големите прозорци и съзерцавам небето. Седя тихо на масата, мисля за теб, занимавам се с работа... Дървената маса се тресе. Студеният камък на улицата гори. Вятърът и дъждът набират глас, Аврора! Съществува навсякъде. Тя съществува във всички и завинаги.

(Марин Преда, „Писмо до Аврора“)

Отговори на следните въпроси, свързани с комуникационната ситуация в цитирания текст:

1. Какво може да се научи от текста за подателя на съобщението (отношение, перспектива, намерения)?

2. Какъв тип текст е това (аргументативен, описателен, епистоларен, информативен, мемоарен, разказвателен и т.н.)?

Аргументирайте отговора си.

• Какви важни съдържателни елементи (идеи, аргументи, факти, мнения) наблюдавате в текста?

• Какво е вашето мнение за ролята на искреността в изразяването на чувствата?

Мотивирайте отговора си.

Начин на оценяване

Писмен изпит

Първа задача (50 точки)

1. Посочете значението на последователността в текста (например: значението на последователността е да тъгуваш за нещо, да желаяш нещо и т.н.) – 4 т.; формулиране на отговора в изявлението – 1 т.; правилност на изказа, правопис и пунктуация – 1 т.

Общо: 6 точки

2. Споменаване на факта, който провокира смяна на квартирата от страна на автора (например: авторът си сменя квартирата, защото харчи парите си за книга) – 4 т.; формулиране на отговора в изявлението – 1 т.; коректност на изказа, правопис и пунктуация – 1 т.

Общо: 6 точки

3. Посочване на характеристиката на периода, описан от автора (например: богатство на идеи, уникалност и т.н.) – 2 т.; мотивиране на отговора с последователността в текста („И колко хубаво беше тогава, когато имах отговор и решение на всички проблеми!“ и др.) – 2 т.; формулиране на отговора в изявление – 1 т.; коректност на изказа, правопис и пунктуация – 1 т.

Общо: 6 точки

4. Обяснете защо матурата плаши учениците (например: учениците бяха чули митове за трудността на изпита, те имаха много за четене и др.) – 4 т.; изразително обяснение – 2 т.; формулиране на отговора в изявление – 1 т.; коректност на изказа, правопис и пунктуация – 1 т.

Общо: 6 точки

5. Представяне на аспект, който определя възрастите хора (например: независимост, житейски опит и т.н.): адекватно и нюансирано представяне – 4 т.; опит за презентация – 2 т.

Общо: 4 точки

– спазване на спецификата по отношение на броя на думите – 1 т.; правилност на израза, правопис и пунктуация – 1 т.

Общо: 2 точки.

В. (20 точки)

Формулиране на становище по обсъждания въпрос – 1 т.

- По 2 точки за излагане на два аргумента, подходящи за изразеното становище: ясно изявление в съответствие с формулираното становище – 2 т.; опит за изказване – 1 т. 2X2 – 4 точки;

- 2 точки за правилно разгръщане на всеки от аргументите: ясно, нюансирано развитие – 2 т.; проверка на развитие, схематизъм – 1 т. – 2X2 – 4 точки;

- главни букви в текста при разработването на всеки аргумент – 3 т. / цитиране на някои последователности в текста – 1 т.; отчитането на индивидуален и културен опит в разработването на всеки аргумент – 1 т. – 3 + 1 = 4;

- формулиране на заключение – 1 т.; адекватно проследяване на връзките в аргументацията: адекватна употреба – 2 т.; частична употреба – 1 т. – общо 2 точки;

- спазване на нормите на езика (0–1 лексикални и др. грешки – 1 т.; две или повече грешки – 0 т.) – общо 2 точки;

- спазване на правилата за правопис и пунктуация (0–1 – правописни и пунктуационни грешки – 1 т.; повече грешки – 0 т.) – 1 т.;

- оформление на представеното, четливост – 1 т.

За да бъде оценен един текст, необходимо е той да съдържа поне 150 думи и да е разгърнал предложената тема.

Втора задача (10 точки)

- Коментирание на дадения текст, подчертаване на връзката между поетичната идея и художествените средства – 6 т.;
- адекватен и нюансиран коментар чрез подчертаване на поетичната идея и художествените средства – 6 т.;
- коментирание на текста посредством колебливо подчертана връзка между поетичната идея и худ. средства – 3 т.;
- използване на литературен език – 1 т.; логика на свързаните идеи – 1 т.; правопис 1 т. (0–1 правописни грешки – 1 точка; 2 или повече грешки – 0 точки); пунктуация – 1 точка (0–1 пунктуационни грешки – 1 точка; 2 или повече грешки – 0 точки) 4 точки.

За да бъде оценен един текст, необходимо е той да съдържа поне 50 думи и да е разгърнал предложената тема.

Трета задача (30 точки)

Съдържание – 18 т.

- Изтъкване на две характеристики, които дават възможност за рамкиране на разказвателния текст, изучаван в даден период; специфични културни, литературни или тематични посоки – 6 т.;
 - уточняване на периода, културен/литературен или тематично ориентиран – 2 т.;
 - извеждане на двете характеристики на периода – културна или литературна, тематична ориентация – 2 x 1 точки = 2;
 - маркиране на двете функции посредством главни букви в текста – 2 x 1 точки = 2;
 - коментирание на два епизода/ последователности, свързани с темата на изучавания разказвателен текст – 6 т.;
 - прецизиране на темата на изучавания текст – 2 т.;
 - анализ на всеки избран елемент, обосноваващ неговата значимост – 3 т.;
- схематичен подход без основание за уместност – 1 т.;
- логика на свързаните идеи – 1 т.;
 - анализ и аргументация – 3 т.;

- не изцяло адекватна връзка между идеи, между идеи и аргументи и др. – 2 т.;
- схематизъм – 1 т.;
- използване на литературен език (стил и лексика, подходящи за темата, яснота на произношението, разнообразие на лексиката, адекватен синтаксис – 2 т.; правопис (0–1 грешки – 2 точки; 2 грешки – 1 точка; 3 или повече грешки – 0 точки) – 2 т.;
- оценка (0–1 грешки – 2 точки; 2 грешки – 1 точка; 3 или повече грешки – 0 точки) – 2 т.; оформление, четливост – 1 т.

За да може да се оцени есето, необходимо е то да бъде минимум 400 думи и да е разгърнало темата.

Таблица за оценка на комуникативните компетентности по румънски език и литература: устен изпит

Ниво на компетентност	Средно ниво	Напреднало ниво	Високо ниво
Разбирането на текста	– чете правилно и свободно – идентифицира идеи от текста	– чете правилно, свободно и съзнателно – формулира идеите си ясно и последователно	– чете правилно, свободно, осъзнато и изразително – обобщава общото послание на текста и обяснява неговите имплицитни аспекти
Изявяване и аргументиране на гледна точка	– изразява лична гледна точка	– изразява и поддържа лична гледна точка	– изразява и подкрепя с аргументи лична гледна точка, демонстрирайки на събеседниците способности да убеждава
Организиране на речта	– изгражда ясен дискурс, като частично определя специфичната структура на текста (описателен/повествователен/аргументативен)	– изгражда ясен и последователен дискурс, зачитащ специфичната структура на типа текст, насочен към изискването (описателен, информативен, повествователен, аргументативен)	– изгражда ясен, последователен и персонализиран дискурс, зачитащ специфичната структура на типа текст, насочен към изискването (описателен/информативен/повествователен/аргументативен)

Адаптиране към комуникативната ситуация	– частично адаптира речта си към събеседниците и към целта на комуникацията – частично адаптира поведението си към контекста на изпита с колебливо използване на устни средства (вербални, невербални и паравербални)	– адаптира речта си към събеседниците и към целта на комуникацията – адаптира поведението си към контекста на изпита с подходящо използване на устни средства (вербални, невербални, паравербални)	– творчески адаптира речта си към събеседниците и към целта на комуникацията – адаптира поведението си към контекста на изпита, с подходящо използване на устни средства (вербални, невербални и паравербални), доказващи самоконтрол
Употреба на литературен език	– използва правилно литературния език в дадени комуникативни ситуации	– използва литературния език правилно и адекватно спрямо дадените комуникативни ситуации	– използва литературния език правилно, подходящо в дадени ситуации на общуване

Литература

- Eliade 2000 – **Eliade**, Mircea. *Romanul adolescent miop* – https://www.academia.edu/43141382/Romanul_adolescentului_miop_Mircea_Eliade (07.12.2020).
- Gremalschi 2015 – **Gremalschi**, Anatol. *Definirea competențelor-cheie pentru învățământul general* – https://ipp.md/old/public/files/Evenimente/Studiu_Formarea_Competentelor-Cheie.pdf. (07.12.2020).
- Educația ne unește. Viziune asupra viitorului educației în România – https://www.edu.ro/sites/default/files/Educatia_ne_uneste_-_Viziune_asupra_viitorului_educatiei_in_Roma%CC%82nia.pdf. (07.12.2020).
- Examenul de bacalaureat național 2020 – <http://subiecte.edu.ro/2020/bacalaureat/modeledesubiecte/probescrive/>. (07.12.2020).
- Legea nr. 77/1929 pentru modificare câtorva dispozițiuni ale art. 21 din legea învățământului secundar referitoare la examenul de bacalaureat – <https://lege5.ro/Gratuit/gezdiobugi/legea-nr-77-1929-pentru-modificare-catorva-dispozitiuni-ale-art-21-din-legea-invatomantului-secundar-referitoare-la-examenul-de-bacalaureat>. (07.12.2020).

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

КОМПЕТЕНТНОСТНИЯТ ПОДХОД
ПРИ ПРЕПОДАВАНЕТО
НА ЛИТЕРАТУРА В УЧИЛИЩЕ

Сборник с материали
от едноименната конференция

Съставителство и редакция
Александър Панов, Елена Борисова, Андриана Спасова

Предпечатна подготовка Огнян Илиев

Формат 70x100/16

Печатни коли 26

Издателски център „Боян Пенев“
при Институт за литература – БАН, София

Печат Дайрект Сървисиз ООД

ISBN: 978-619-7372-33-5